

ECKHART MESTER BESZÉDE

az Istenhez való közelség tényéről és tudatáról

BEVEZETÉS

A prédikáció szövege egy teljes és egy töredékes kéziratban maradt fenn. Legelőször – tévesen Johannes Taulernek tulajdonítva – az 1543-as kölni Tauler-kiadásban jelent meg. Elhangzásának időpontja advent második vasárnapja. Első modern kori szövegkiadását lásd Franz Pfeiffer: *Deutsche Mystiker des vierzehnten Jahrhunderts*, 2. kötet (Lipzig, 1857), LXIX. prédikáció. Első – súlyos és értelemzavaró hibákkal tarkított – magyar fordítása Szongott Rudolftól „Eckhart mester 68. prédikációja” címmel az *Arché* II. számában jelent meg (1994, 95–98. o.). Későbbi, Schneller István által készített – egyébként kiváló – fordításának (Meister Eckhart: *Tizenöt német beszéd*. Pomáz, 2000, Kráter Műhely Egyesület, 163–171. o.) forrása Josef Quint modernizált szövegváltozata volt (Meister Eckhart: *Deutsche Predigten und Traktate*. München, Carl Hanser Verlag, 1963), mely több ponton is erősen különbözik a Quint által később készített szövegkiadástól, mely a jelen fordítás alapját képezi (Meister Eckhart *Werke I–II*. Frankfurt am Main, 1999, Deutscher Klassiker Verlag, 2. kötet, 32–41. o.).

Eckhart mester a kereszténység legegységesebb személyisége. Egyetemessége azonban – Hamvas Béla kifejezéseit használva – egyáltalán nem valamiféle „univerzális orientációból” fakad, amely abban a korban, amelyben ő élt, vagyis a XIII–XIV. században megvalósíthatatlan lett volna a távol-keleti, sőt a muszlim spirituális tanítások ismeretének csaknem teljes hiányában. Eckhart egyetemessége tehát nem kívülről, hanem belülről, „*transzparens egzisztenciájából*” fakad, abból, hogy lényé lényén túli, Istenbe nyúló gyökereit is átvilágította – úgyhogy joggal mondhatta az egyik korabeli forrás vele kapcsolatban, hogy ő az, aki elől Isten nem rejtett el semmit. Istenkeresésében és Isten-megtalálásában Eckhart olyan szintre jutott, amely már túl van minden partikularitáson, de amely egyúttal *forrása* is minden partikularitásnak; s az a tudás, amit ő ilyen módon elnyert, fölébe emelkedik a specifikus mitológiáknak és teológiáknak. Az egyébként is hatalmas Eckhart-irodalmon belül ezért is születhetett számtalan kiváló mű Eckhart és a nem-keresztény spiritualitás különféle irányzatai, munkái és személyiségei közötti szembetűnő párhuzamokról. Rudolf Otto, akinek a vallástudomány többek között a „szent” ellentmondásokat magába sűrítő eszméjének (*mysterium tremendum et fascinans*) megfogalmazását köszönheti, már az 1920-as években könyvet jelentetett meg Eckhart mester és a hindu védánta-bölcseletről, Sankarácsárja szemléletének hasonlóságáról és különbségéről (*West-östliche Mystik. Vergleich und Unterscheidung zur Wesensdeutung*), majd ezt követően a XX. század legjelentősebb zen-tudósa, Daisetz Teitaro Suzuki foglalkozott egy kiváló munkában Eckhart és a buddhizmus, azon belül is a zen-buddhizmus viszonyával (*Mysticism Christian and Buddhist*). E két alpművet követően sorban jelentek meg az Eckharttal foglalkozó összehasonlító vallástudományi munkák, melyek közül az egyik alpmű nemrégén magyarul is napvilágot látott (Shizuteru Ueda: *Isten lélekben való születése és az áttörés az Istenséghez. Eckhart mester misztikus antropológiája, valamint ennek összevetése a zen-buddhizmus misztikájával*. Budapest, 2004, Arcticus

Kiadó). A jelen prédikáció fordítója ezért felhatalmazva érezte magát arra, hogy részint Eckhart mester gondolatainak megvilágítása érdekében, másrészt az általa képviselt metafizikai tanítás egyetemességének érzékeltetése végett hivatkozásaiban ne korlátozza magát kizárólag a keresztény spiritualitásra.

E tematikájában hallatlanul gazdag prédikációt méltán illeti meg előkelő hely a Mester életművében. A különféle, inkább csak röviden érintett témaköröket Eckhart Isten és a lélek közelségének, illetve e közelség felismerésének és átélésének fonalára fűzi fel. Prédikációja első részében Isten és a lélek metafizikai közelségének tényére irányítja rá hallgatói figyelmét, míg második részében e közelség „megvalósítására” vonatkozóan ad útmutatást. Ez a struktúra kiválóan példázza a Mester meggyőződését: *a spirituális praxis csak metafizikai teóriára alapozható*. A praxis feladata a jelen prédikáció kontextusában nem valami merőben új dolog megvalósítása, nem egy távoli cél elérése, hanem egy eredendően meglévő helyzet tudatosítása – vagyis egy látens viszony felszínre hozása: annak felismerése, hogy Isten éppen úgy és éppen annyira jelen van bennem, mint ahogy jelen van minden egyes lényben, minden egyes létezőben. Ez a jelenlét egy ontikus értelemben vett – vagyis nem térbeli – közelség, egy olyan közelség, amely valójában már nem is közelség, hanem *köz-vetlen* egybeesés: minden egyes létező és minden egyes ember tudattalan avagy tudatos létének végső princípiumát tekintve Istenben gyökerezik, minden partikuláris létező gyökerei az Univerzális Léthe nyúlnak. Ennek megfelelően az ember minél inkább eltávolodik individuális önazonosságától – attól az énségtől, amellyel a világban azonosítja magát –, s minél közelebb kerül lénye legbelső nukleuszához, annál inkább rátalál Istenben valódi, egyetemes önmagára. Ezt az igazi önmagára való rátalálást ilyen módon a hétköznapi én egyre teljesebb felszámolása, majd megsemmisülése előzi meg. Ahhoz, hogy a lélek végső célját elérje, előbb „a puszta semmin kell állnia”, mint ahogy az *Az elkülönülésről* szóló, nemrégén még Eckhart mesternek tulajdonított, ma már pseudo-eckhartinak tekintett traktátusban áll (vö. *Fohászok és vallomások*, Budapest, 1988, Vigilia, 435. o.). A lélek alapja avagy léte, a valódi, mindent átfogó Isteni Én csak a lehatárolt én teljes halála után tárulhat fel a lélek előtt. A célhoz való közeledés ilyen módon a célhoz közeledő fokozatos „elsorvadásával” jár, s ezért a végső lépéseket az Univerzális Énhez közeledő individuális én – teljes megsemmisülésének küszöbén – önmagában már nem is képes megtenni, hanem az már az Univerzális Énből fakadó isteni kegyelem aktusa. E processzus olyan beállítódásokat követel meg az embertől, amelyeknek ősmintája magának az égnek a természete: idő- és térfölöttiség, emelkedett távolságtartás, sérthetetlenség – ezek ugyanis azok a magatartásminták, attitűdök, amelyek boldogsága végső beteljesedéséhez, saját létalapjában rejtőző üdvösségéhez vezetik azt, aki sikerrel tör a Legtöbbre.

A bevezetést írta és a szöveget fordította: *Buji Ferenc*

HATVANNYOLCADIK SZENTBESZÉD

Scitote, quia prope est regnum dei

Lukács evangéliuma 21,31

Azt mondja a mi Urunk: „Tudjátok meg, hogy közel van az Isten országa” (*Lukács evangéliuma* 21,31). Igen, Isten országa *bennünk* van, és Szent Pál is azt mondja, hogy „üdvösségünk közelebb van hozzánk, mint hinnénk” (vö. *Rómaiakhoz írt levél* 13,11).¹

Először is azzal kell tisztában lennünk, hogy Isten országa *milyen értelemben* van közel hozzánk; másodsor pedig azzal, hogy Isten országa *mikor* van közel hozzánk. Ám hogy ez utóbbit tisztán lássuk, mindenekelőtt azt kell megtudnunk, mit jelent Isten országának közelsége.²

Ha király volnék, de nem tudnék róla, akkor [valójában] nem is volnék király. Ha azonban teljes bizonyossággal meg lennék győződve arról, hogy király vagyok, és velem együtt mindenki ugyanígy vélekedne, s ha bizonyos volnék abban is, hogy mindenki annak tart, akkor [valóban] király volnék, és mindazok a kincsek, amelyek a királyt illetik, birtokomban lennének, nekem pedig ezek egyikét sem kellene nélkülöznom. Ez a három dolog kell tehát ahhoz, hogy király legyek; ha ezek közül akár csak egy is hiányozna, nem lennék király. Az egyik tudós – legkiválóbb tudósainkkal összhangban – azt mondja, hogy üdvösségünk a megismeréstől és a tudástól függ, valamint attól, hogy leküzdhetetlen vágy él-e bennünk az igazság megismerésére.³ [Márpedig] lelkemben birtokában vagyok egy olyan képességnek, amely mindig fogékony Istenre...⁴

---

¹ Az eredeti szentírási mondat a következőképpen hangzik: „Az üdvösség közelebb van hozzánk, mint amikor hívők lettünk.” A *Lukács evangéliumából* származó idézet pedig Isten országának *időbeli*, s nem „ontikus” közelségére vonatkozik, mint ahogy Eckhart mester beszédje során értelmezi. A Szentírás efféle „ezoterikus” magyarázata – amelynek számára a Szentírás tárgyi-filológiai értelme csupán kiindulópont – korántsem „misztikus” avagy „eckhartiánus” privilégium, és itt elegendő arra gondolni, hogy közel kétezer éven keresztül az Ószövetséget mindig az újszövetségi *interpretatio christiana* értelmében magyarázták, s az efféle magyarázatoknak gyakran szinte semmilyen kapcsolata nem volt az Ószövetség inhereus értelmével. Ha egy magasabb „spirituális kontextus” textuális alapja egy sokkal kevésbé emelkedett szöveg, akkor annak ezoterikus értelmezése szinte törvényszerű.

² A fordítás ezúttal erősen interpretatív jellegű. Szó szerint a mondat így hangzik: „Ezért kell az értelmét tudnunk.” Mindazonáltal e mondat – a fordítási bizonytalanságok ellenére is – félreérthetetlenül utal arra, hogy a spirituális praxis gyakorlásának előfeltétele a metafizikai tényállás felderítése. Ennek megfelelően prédikációja első részében Eckhart az isteni közelség metafizikáját vázolja fel, míg második részében e közelség tudatosítására vonatkozólag ad gyakorlati útmutatást.

³ Az említett tudós feltehetőleg Albertus Magnus, aki 1932-től már Nagy Szent Albert (lásd például *Super Dionisii de Mystica theologia*, c. 1), míg a „legkiválóbb tudósok” azok a dominikánusok, akik – a korabeli ferencesekkel ellentétben – azt az álláspontot képviselték, hogy az értelem fölötté áll az akaratnak. A középfelnémet *meister* és a latin *magister* szó szerint természetesen „mestert” jelent, ámde ma a „mester” szó már egyáltalán nem azt jelenti, mint annak idején. A *meister* Eckhart korának tudományos tekintélyeit jelentette, akiknek megfelelőit ma „tudósoknak” nevezik.

⁴ Utalás a lélek alapjára mint *intellectus possibilis*re, vagyis befogadó értelemre. A lélek alapja mint befogadó értelem – ellentétben a befogadó értelemmel mint a lélek egyik képességével – csakis Istenre fogékony: semmi sem hatolhat bele, csak Isten, de Isten sem kívülről, mint a világ dolgai, hanem belülről, a lélek „hátere”, „gyökere” felől.

Abban, hogy semmi sincs hozzám olyan közel, mint Isten, éppen olyan bizonyos vagyok, mint abban, hogy ember vagyok. Isten közelebb van hozzám, mint én saját magamhoz.⁵ Létezőm Isten hozzám való közelségétől és számomra való jelenlététől függ. Isten ugyan jelen van egy kőben vagy egy fadarabban is, csak hogy azok nem tudnak erről. Ha a fadarab – akár csak a legmagasabb rendű angyal – tudna Istenről és felismerné, hogy közel van hozzá Isten, éppen olyan boldog lenne, mint ez a legmagasabb rendű angyal.⁶ Az ember tehát azért boldogabb a kőnél és a fadarabnál, mert tudatában van Istennek, s tudja, hogy Isten mennyire közel van hozzá.⁷ Annál boldogabb vagyok, minél inkább felismerem ezt, és annál kevésbé vagyok boldog, minél kevésbé ismerem fel ezt. [Vagyis] nem azért vagyok boldog, mert Isten bennem van, közel van hozzám és a birtokomban van – hanem azért, mert *tudatában vagyok* annak, hogy mennyire közel van hozzám, s mert *ismerem* is Istent. A próféta azt mondja a *Zsoltárok könyvében*: „Ne legyetek értelmetlenek, mint az öszvér és a ló” (31,9).⁸ Jákob pátriárka pedig azt mondja: „Isten van ezen a helyen, s én nem is tudtam!” (*Te-*

---

⁵ Ugyanez a kijelentés – gyakran pontosan ugyanilyen formában – számos misztikus ajkáról hangzott már el – vagyis amit itt Eckhart mester mond, az *általános* misztikus tapasztalat és tanítás. Ez a kijelentés félreérthetetlenül rávilágít arra, hogy az embernek két énje van: az egyik, amelyikkel rendszeresen azonosítja magát, és egy másik, amellyel ha felismeri azonoságát, ráébred arra, hogy korábban önmagával azonosnak hitt énje valójában egyáltalán nem lényének középpontja, hanem valamiféle „excentrikus”, hamis én, melynél lényének vannak sokkal inkább „énszerű” rétegei. Az, hogy a misztikus közelebb érzi magához Istent, mint saját magát, világosan mutatja, hogy Isten sokkal inkább egybeesik és azonos lényének tulajdonképpeni középpontjával, mint korábban önmagának hitt énje – vagyis Inkább Isten az énje, mint önmaga. A misztikus eme legbelső énnel való azonoság fényében képes úgy tekinteni mindarra, amit korábban önmagával azonosított – pszichológiai én-tudatától kezdve testéig elmenően – mint valami tőle idegen valóságra.

Avilai Szent Teréz a következőképpen ír arról a felfedezéséről, hogy két én van benne: a belső várkastély hetedik, vagyis legbelső lakásába jutva „szinte úgy érzi [az ember], mintha a lelkét valamiképpen kétfelé osztották volna. ... Ez talán esztelenységnek tűnhet, pedig valóban így van. ... Ezért mondtam én már előbb is, hogy egyes lelki dolgokból nagyon is világosan arra lehet következtetni, hogy a lélek és a szellem között, annak ellenére, hogy egyébként a kettő egy és ugyanaz, bizonyos tekintetben mégiscsak van különbség” (A belső várkastély VII/1. *Szent Terézia Összes Művei*. [Budapest,] 1923, Stephaneum Könyvkiadó, I. kötet, 453. o.).

⁶ Vö. Ruusbroec *Szikrázó kő* című könyvének megállapításával: „Ha boldogok lehetnének megismerés nélkül, akkor hasonlóképpen boldog lehetne egy szikla is, amely nincs birtokában semmiféle megismerésnek. Ha az egész föld ura volnék, de nem tudnék róla, mire lenne az jó?” (John Ruusbroec: *The Spiritual Espousals and other works*. Mahwah, 1985, Paulist Press, 174. o.). Nehéz lenne elhinni, hogy ne lett volna közvetlen irodalmi kapcsolat e tekintetben Eckhart és Jan van Ruusbroec között – természetesen abban az értelemben, hogy Ruusbroecnek olvasnia kellett Eckhart e prédikációját.

Továbbá minden csak azáltal létezhet – legyen az ember, angyal vagy egy kődarab –, hogy létének gyökere Istenbe nyúlik. Mivel az ember tudati lét, tudati létével gyökerezik Istenben, vagyis lelkének külső képességi köre – például öntudata – és tudati létének Istenbe nyúló gyökere között közvetlen *tudati* összeköttetés van. Ennek megfelelően az ember saját öntudatát egyre közelebb és közelebb viheti Istenhez, amely folyamat során az öntudat, vagyis az ego a közeledés mértékében csökken, amit a lélek alapjából kilépő öntudati „sugár” fokozatos rövidülésével lehetne szimbolizálni. Magától értetődően egy kődarab képtelen erre: nem azért, mert Isten nincs benne ugyanúgy, mint egy emberben, hanem mert léte nem tudati, nem tudatos lét.

Vö. a *Prasna upanisad* soraival (n. 4.): „És, kedvesem, miként a madarak a hajlékuk gyanánt szolgáló fán nyugszhatnak el, úgy a legfőbb Önvalón [a lélek alapján, vagyis Istenen] nyugszik minden, ami létezik: a föld és a porszemek, a víz és a vízcseppek, a tűz és a tűz szikrái, a szél és a fuvallatok, a levegőég és a lég parányai, a szem és a látvány, a fül és a hallás, a szaglás és a szag, az ízlelés és az íz, a bőr és a tapintás, a beszéd és a szó, a kéz és a fogás, a nemi szervek és a kéj, a végbél és az ürülék, a láb és a járás, a gondolkodás és a gondolat, az ismeret és a megismerés, az öntudat és a tudatosítandó, az ész és az ötlet, a fény és a megvilágítandó, a lélegzet és a lélegzetről élő. Mert az egyéni lélek, amely lát, tapint, hall, szagol, gondolkodik, megismer, cselekszik, ért, a legfőbb, örök Önvalón nyugszik” (*Titkos tanítások. Válogatás az upanisadokból*. Budapest, 1987, Helikon Kiadó, 129. o.).

⁷ Ez a „mennyire közel” valójában Isten és lélek *egybeesését* jelenti a lélek alapján, transzpszichikus gyökerében.

⁸ Amelyek ebben az összefüggésben mindenekelőtt azt nem tudják, hogy mennyire közel van hozzájuk Isten.

remtés könyve 28,16) Ismernünk kell hát Istent, és rá kell ébrednünk arra, hogy „közel van az Isten országa”.

Amikor Isten országára gondolok, gyakran elámulok a nagyságán. Mert Isten országa maga Isten egész gazdagságával egyetemben. Isten országa nem valami apró-cseprő dolog! Isten országa nem más, mint mindazok a világok együttvéve, amelyeket Isten teremthetne.⁹ Már többször is utaltam arra, hogy annak a léleknek, amelyben Isten országa felvirrad, és amelyik tudatára ébred annak, hogy Isten országa közel van hozzá, semmi szüksége arra, hogy prédikációkat hallgasson és tanítást kapjon: ő ennek [a tudásnak a] révén kap útmutatást,¹⁰ ennek révén biztosítja magának az örök életet¹¹ – hiszen tudatában van annak és tudja, hogy Isten országa mennyire közel van hozzá; és Já-kobbal együtt ő is elmondhatja: „Isten van ezen a helyen, s én nem tudtam” – de most már tudom.

Isten minden teremtményhez ugyanannyira közel van. A bölcs ember azt mondja a Prédikátor könyvében: Isten kifeszítette hálót és kötelékeit az összes teremtményre, hogy az ember bármelyikükben megtalálhassa Őt; s ha az ember mindezt [= a teremtményekkel teli hálót] fölkapná, akkor meglátná alatta Istent s felismerné ott Őt.¹² Egy tudós azt mondja, hogy az ismeri Istent helyesen, aki mindenben ugyanolyan mértékben felismeri.¹³ Egy alkalommal azt mondtam: ha az ember [isten]félelemben szolgálja Istent, jól teszi; ha pedig szeretetben szolgálja Istent, még jobban teszi; ámde az jár el a legkiválóbb módon, aki képes arra, hogy az [isten]félelemben felismerje a szeretetet. Jó, ha az embernek nyugodt élete van; de még jobb, ha nehézségekkel teli életét türelemmel viseli; ám a legjobb mégis az, ha az ember nehézségekkel teli életét békében tölti. [Tegyük fel, hogy] kimegy valaki a földjére [dolgozni], s miközben ott imádkozik, felismeri Istent; vagy bemegy a templomba, és ott ismeri fel Istent. De ha egy nyugodt helyen inkább tudatában van Istennek, mint másutt, akkor az tökéletlenségéből fakad, s nem Istentől származik: Isten ugyanis minden dologban és minden helyen ugyanolyan mértékben jelen van, és mindig ugyanolyan mértékben kész

---

⁹ Természetesen mindez *Istennel együtt*, viszont nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy Eckhart mester szerint Istenhez a meglévő és lehetséges világok összessége sem tesz/tenne hozzá semmit, míg mindezek a világok Isten nélkül pusztá semmik volnának.

Továbbá érdemes felfigyelnünk arra, hogy az emberhez, helyesebben az ember legbelső magjához – a lélek alapjához – nemcsak Isten van közel, hanem az Isten birodalmát alkotó világmindenség is. Lejjebb a prédikációban erről is lesz szó.

¹⁰ Ezzel az egyházi tanítóhivatal számára fölöttébb veszélyes kijelentéssel kapcsolatban vö. Angelus Silesius: *Kerübi vándor* 2:135 (Kurdi Imre fordítása):

*Írás, mi írva van. Engem lényeg hat át,
S bensőmben mondja ki Isten örök szavát.*

¹¹ Szó szerint: „... lesz biztos az örök életben”.

¹² A *Prédikátor könyvében* ehhez hasonló kijelentés nem található; de lásd *Ozeás könyve* 7,12.

Meglehetősen homályos gondolatmenet, mely csak egyetlen kéziratváltozatban maradt fenn. Az idézet első fele mindazonáltal arra utal, hogy hálói és kötelékei révén Isten minden teremtményt ugyanolyan módon beburkol vagy inkább áthat, míg második része arra utal, hogy ha az ember a teremtményeket felemelné, mindegyik alatt – mint létük végső támaszát – Istent találná meg. Vö. a *Tamás evangéliumának* egyik *logionjával* (77b): „Hasítsd szét a fát – ott vagyok; emeld fel a követ, és ott találsz engem.” A *Brihadáranjaka upanisad* szerint (3:8) végső soron minden „az Elmúlhatatlanra van rászöve ... hosszában és keresztben” (*Titkos tanítások. Válogatás az upanisadokból.* 59. o.) – vagyis minden egyes létező és az egész mindenség alatt és mögött ott az Elmúlhatatlan.

¹³ Nem tudjuk, kire gondolhatott itt Eckhart. Mindazonáltal érdemes összevetni a *Bhagavad Gítá* egyik gondolatával (6:30): „Aki Engem lát mindenben és mindent Énbennem lát, azt Én soha el nem hagyom, és ő sem hagy el Engem soha” – mondja Krisna (*Bhagavad Gítá. Az isteni ének.* Budapest, Magyar Teozófiai Társulat, 1944, 52. o.).

arra, hogy lehetőségeihez képest¹⁴ odaadja magát az embernek; és az ismeri Istent igazán, aki ugyanolyan mértékben ismeri fel mindenben.¹⁵

Szent Bernát azt mondja: „Miért van az, hogy az eget a szememmel ismerem meg, és nem a lábammal? Azért, mert a szemem inkább hasonlít az éghez, mint a lábam.”¹⁶ Ha a lelkem meg akarja ismerni Istent, akkor mennyei természettel kell bírnia. De mi az, aminek hatására a lélek tudatára ébred magában Istennek, s rájön arra, hogy Ő mennyire közel van hozzá? A tudósok azt mondják, hogy az ég semmilyen idegen hatást nem fogad be, s mégoly erőszakos ostrommal sem lehet betörni oda vagy sebet ejteni rajta.¹⁷ S ugyanígy annak a léleknek is, amelyik meg akarja ismerni Istent, annyira körülbástyázottnak és szilárdnak kell lennie, hogy semmi ne hatolhasson beléje: sem remény, sem félelem, sem öröm, sem bánat, sem szeretet, sem szenvedés, sem semmi egyéb, ami megzavarhatná.¹⁸

Az ég mindenütt ugyanolyan távolságra van a földtől; hasonlóképpen a léleknek is ugyanolyan messze kell lennie minden földi dologtól – hogy egyikhez se legyen közelebb, mint a másikhoz. Ahol a nemes lélek éppen van, *ott* kell ugyanolyan mértékben távol tartania magát minden földi dologtól, legyen az öröm, remény vagy szomorúság; bármi is legyen az, emelkedjék fölébe.¹⁹ A menny is tiszta és átlátszó, minden folttól mentes – legalábbis ha a Holdat nem számítjuk, a tudósok [ugyanis] a Holdat „az ég bábójának” nevezik, mivel [az összes égitest közül] a Földhöz képest a Hold van legalul.²⁰ Az eget nem érinti sem az idő, sem a tér. Semmilyen testi dolognak nincsen ott

---

¹⁴ Attól függően, hogy mekkora készséget talál a befogadóban. Ramana Maharsi szerint Isten e kegyelmi önátadása „az óceánhoz hasonlatos. Ha az ember csupán egy csészével merít belőle, akkor csupán egy csészényihez jut hozzá... Semmi értelme az óceán szűkmarkúságára panaszkodni; minél nagyobb az edény, annál többre megy vele az ember” (*Ol-talmazó útmutatás. Ramana Maharsi tanításai*. Nyíregyháza, 2001, Kötet Kiadó, 109. o.).

¹⁵ Eddig azt magyarázta Eckhart, hogy *miben áll* Isten országának közelsége; a következő bekezdéssel elkezdti annak vizsgálatát, hogy *mikor* van közel hozzánk Isten országa, vagyis hogy milyen módon ismerhetjük fel Isten országának közelségét.

¹⁶ Vö. Clairvaux-i Szent Bernát: *Sermones super Cantica XXXI*. n. 2.

¹⁷ E tudósok Arisztotelész és skolasztikus követői, akik szerint az ég romolhatatlan és enyészhetetlen.

¹⁸ Plótinusz (II.9.18) szerint a bölcs ember csak azokat nevezheti testvéreinek, akik „a lehetőségekhez képest megközelítették azt a módot, ahogyan a világmindenség lelke [tulajdonképpen az ég] a világmindenség testében lakozik. Ez pedig a következőben áll: a dolgokba nem szabad beleütközni, a kívülről ránk hulló kellemes benyomásoknak nem szabad átadni magunkat, s ha valami ellenálló dologra akadnánk, nem szabad zavarba jönnünk. Hiszen a világlelket sem érintheti semmi [hatás] kívülről. ... Így közel kerülve a meg-nem-üthetőhöz, hasonlókká válunk a csillagok és a mindenség lelkéhez” (Plotinos: *Istenről és a hozzá vezető utakról*. Budapest, Officina Kiadóvállalat, 1944, 115. o.).

¹⁹ Vö. *Bhagavad Gítá* (12:15.18k): „Aki megszabadult az öröm, a harag és a félelem okozta nyugtalanságtól, ... aki egyforma barátjához és ellenségéhez, dicsőségben vagy gyalázatban, hidegben és melegben, fájdalomban és gyönyörben, ... aki egyformán fogad dicséretet és korholást, ... az kedves Énnemem” (*Bhagavad Gítá. Az isteni ének*, 80. o.).

²⁰ A Hold mint a Földhöz legközelebbi égitest az állócsillagokkal és a bolygócsillagokkal, vagy ma használatos nevükön a csillagokkal és a bolygókkal ellentétben ki van téve a Föld hatásainak, s így csak töredékesen részesedik az ég sebezhetetlenségében. A Hold azért „az ég bábája”, mert az asztrológiai szimbolizmus szerint a Hold mint *mediatrix* segíti világra az égi befolyásokat a Földön.

A Holdnak az égi és a földi világ közötti közvetítő szerepe a kereszténységen kívül is jól ismert. A *Kausitaki upaniszad* szerint (n. 1.) „a Hold az égi világ kapuja”: akit átereszt, az „az istenekhez vezető útra lép”, akit viszont nem, „az esővé változik, és eső alakjában lehull a földre”, és előzetes „tetteitől és tudásától függően” „mint fereg vagy légy vagy madár vagy tigris vagy oroszlán vagy hal vagy ember vagy valami más újra megszületik különböző helyeken” (*Titkos tanítások. Válogatás az upaniszadokból*, 115. o. – Érdeemes itt felfigyelni arra, hogy az eredeti hindu reinkarnáció-tan mennyire nem az individuális lélek inkarnációját tanította.) A perzsa szúfi Azíz-i Naszafi szerint pedig „ha a lélek nem éri el a tökéletességet ebben a testében, nem tud visszatérni [szuperlunáris égi] otthonába a testtől való elkülönülését követően, hanem a Hold szférája alatt marad a növekedésnek és hanyatlásnak ebben a világában” (Fritz Meier: „The Mystery of the Ka’ ba:

helye, és aki a Szentírás mélyére képes hatolni, tudja, hogy a menny nem köthető semmiféle helyhez. S ugyanígy nincsen benne az időben sem: hihetetlenül gyorsan forog. A tudósok azt mondják, hogy forgása időtlen, viszont forgásából származik az idő.²¹ Semmi sem gátolja annyira a lelket Isten megismerésében, mint az idő és a tér. Az idő és a tér csupán rész, Isten azonban egy.²² Ezért ha a lélek meg akarja ismerni Istent, akkor a tér és az idő fölött kell megismernie. Isten ugyanis – a különféle dolgoktól eltérően – se nem ez, se nem az. Isten egy. [Ezért] ha a lélek meg akarja ismerni Istent, semmi időbelire ne vesse tekintetét;²³ mert mindaddig, amíg a léleknek tudomása van az időről és a térről, vagy bármilyen hasonló eszméről,²⁴ sosem ismerheti meg Istent. Ahhoz, hogy a szem felismerhessen valamilyen szint, előbb minden szintől mentesnek kell lennie. Egy tudós azt mondja, hogy ha a lélek meg akarja ismerni Istent, akkor semmiben nem lehet közös egyetlen dologgal sem.²⁵ Aki ismeri Istent, tudja, hogy az összes teremtmény nem-létező. Ha az egyik teremtményt a másikkal vetjük össze, akkor az lehet szép vagy rendelkezhet valamiféle létezéssel; de ha Istennel vetjük össze, akkor nem-létező.²⁶

Többször is mondtam már, hogy ha a lélek meg akarja ismerni Istent, akkor meg kell feledkeznie magáról,²⁷ el kell veszítenie magát. Mert mindaddig, amíg tudatában van önmagának, nem lehet tudatában Istennek; ámde Istenben újra megtalálja önmagát.²⁸ Istent megismerve megismeri

---

Symbol and Reality in Islamic Mysticism”. In: *The Mysteries. Papers from the Eranos Yearbooks*. 4. kötet. Princeton, 1990, Princeton University Press, 159. o.).

²¹ Az ég bizonyos értelemben Isten exteriorizálódott manifesztációja. Hasonlóképpen állandó, sebezhetetlen és időtlen, mint Isten, de állandósága és időtlensége nem mozdulatlan nyugalomból, hanem végtelenül gyors forgásából, „futásból” ered. Az ég tehát nem mozdulatlansága révén haladja meg az időt, hanem hihetetlen sebességű mozgása által.

²² Isten eckharti értelemben vett *egy* voltának szinte semmi köze nincs Istennek az Apostoli Hitvallásban megfogalmazott *egy* voltához („Hiszek *egy* Istenben...”). Míg ez utóbbi egy monoteista deklaráció, vagyis egyszerűen azt mondja ki, hogy Istenből csupán egy van, addig Eckhartnál az „egy” Isten oszthatatlanságát s ilyen módon romolhatatlanságát jelöli. Isten többek között éppen ebben tér el az idő és a tér világába tartozó dolgoktól, amelyek egyrészt részekből állnak, másrészt maguk is elemei egy nagyobb egésznek. Plótinosz szerint (II.4.6) „ami alá van vetve a pusztulásnak, csakis összetett lehet” (*Az Egyről, a szellemről és a lélekről. Válogatott írások*. Budapest, 1986, Európa Könyvkiadó, 47. o.).

²³ Két értelemben sem: egyrészt amit lát, ne az időben lássa, hanem *sub specie aeternitatis*, vagyis az örökkévalóság fényében és szemszögéből; másrészt pedig ne tulajdonítson semmi jelentőséget az időbeli dolgoknak.

Érdekes itt felidéznünk egy ismeretlen indiai vándorjogi válaszát Paul Bruntonnak arra a kérdésére, hogy hogyan lett belőle jógí, és miféle bölcsességre tett szert: „A múlt csak egy rakás hamu. Ne kívánja, hogy ujjamat a hamuba dugjam és holt tapasztalatok emlékei után kutassak benne. Én nem élek sem a múltban, sem a jövőben. Az emberi szellem mélységeiben ezeknek a dolgoknak nincsen több valóságuk, mint az árnyéknak. S ez egyúttal az a bölcsesség, amit megtanultam” (*India titkai*. Budapest, 1943, Rózsavölgyi és Társa, 292. o.).

²⁴ Ilyen például még a számszerűség, vagyis általában a mennyiség. Vö. René Guénon: *A mennyiség uralma és az idő jelei*. Debrecen, 2007, Kvintesszencia Kiadó.

²⁵ Arisztotelész (*De anima*, III) Anaxagorasra hivatkozva állítja ezt.

²⁶ Létét tekintve egyetlen teremtmény sem jelent léttöbbletet Istenhez képest, különben Isten létbeli határtalanságát korlátozná: egyrészt abban az értelemben, hogy a teremtés által léttöbblet állna elő (márpedig ez az isteni lét eredendő végtelenségét kérdőjelezné meg), másrészt abban az értelemben, hogy minden egyes teremtmény egyedi léte Isten létének ontológiai határát képezné.

²⁷ Méghozzá két ütemben: „Előbb csak beállítottságában, azután viszont valóban meg kell feledkeznie minden formáról, sőt önmagáról is, s így kell elmerülnie Annak szemlélésében” (Plótinosz: *Az Egyről, a szellemről és a lélekről*, 341. o. [VI.9.7]).

²⁸ Vagyis az énség, a partikuláris individualitás elvesztése a feltétele annak, hogy a lélekalapban újra önmagára ismerjen, önmagára találjon az ember – de ezúttal már valódi önmagára mint Univerzális Individuumra, minden partikuláris szubjektum végső Szubjektumára.

[valódi] önmagát, és mindazon dolgokat, amelyektől elszakadt.²⁹ Csak akkor képes önmagát maradéktalanul megismerni, ha eltávolodik a dolgoktól. Ha igazából meg akarom ismerni a jóságot, ott kell megismernem, ahol a jóság még önmagában nyugszik, s nem ott, ahol már részekre esett. Ha igazából meg akarom ismerni a létet, ott kell megismernem, ahol a lét még osztatlanul önmagában nyugszik: vagyis Istenben; *ott* ismeri meg [a lélek] a lét teljességét. Mint ahogy bizonyára már máskor is említettem: egyetlen ember sem foglalhatja magában az egész emberi nemet, mert egy ember nem az összes ember. De *ott* [a lélek legmélyén] a lélek az egész emberi nemet és minden egyebet annak legmagasabb fokán ismeri meg – mert ott a *lét* szerint ismeri meg őket.³⁰ Ha valaki egy szépen kifestett házban lakik, akkor a házat egy olyan ember is jól leírhatja, aki [csak hallomásból ismeri, és] még sosem járt ott; de az, aki már járt a házban, *ismerni* is fogja. Abban, hogy ha a lélek meg akarja ismerni Istent, túl kell lépnie az időn és a téren, annyira biztos vagyok, mint abban, hogy élék és Isten is él.³¹ És az a lélek, amely elért erre a szintre és teljesítette az említett öt feltételt,³² megismeri Istent, és tudja, hogy „közel van az Isten országa”, vagyis Isten, egész gazdagságával egyetemben – mert *ez* Isten országa.³³

Az egyetemeken nagy vita folyik a tudósok között arról, hogy miképpen ismerheti meg a lélek Istent. Az, hogy ő sokat vár el az embertől, nem igazságosságából vagy szigorúságából fakad, hanem

²⁹ Ez az a megismerése a világnak, amelyet a taoista bölcs, Lao-ce anélkül is elérhet, hogy házából kilépne (Tao te king, 47): „[A bölcs] ki sem lép az ajtón, s megismeri az ég alattit [= a világot]. ... Minél messzebbre kalandozik valaki, annál kevesebbet ismer meg. Ezért a bölcs ember nem megy messzire, mégis megismeri a dolgokat” (*Kínai filozófia. Ókor. Második kötet.* Budapest, 1986, Akadémiai Kiadó, 33. o.).

³⁰ Vagyis aszerint, ami nemcsak partikuláris egzisztenciájuk univerzális fundamentumát alkotja, hanem ami tulajdonképpen létüket is adja, s ami nélkül egyáltalán nem is létezhetnének. Arról, ami által a dolgok és lények a maguk partikularitásában megnyilatkoznak, csak annyit mondhatunk, hogy az *nem* lét (de nem is léten-kívüli).

Vö. a *Prasna upanisad* egyik versével (n. 4. *Titkos tanítások. Válogatás az upanisadokból*, 129. o.):

„Amin a megismerő, s vele minden isten,
az életerők s a teremtmények nyugsznak:
azt ismerd meg, s akkor mindentudó leszel,
és a Mindenség minden részébe eljutsz.”

³¹ Valójában ebben a kettőben lehet *holtbiztos* az ember. Ez a kettő – önmagam léte és Isten léte – azonban végső soron egybeesik, mégpedig a lélek alapjában, ahol a lélek alapja és Isten alapja *egyugyanazon* alap. Hamvas Béla szerint „ami *van*, mindig bizonytalan [mint tárgyiasított létező, mint „végtelen objektum” Isten is az], az egyetlen biztos a *vagyok*” (*Patmosz.* Szombathely, 1992, Életünk Szerkesztősége. I. kötet, 213. o. – kiemelések általam). Ha ugyanis Isten az objektumvilág egyik, még ha végtelen tárgy is lenne (ami persze önellentmondás, mert az ember alanyi léte egy végtelen tárgynak határt szabna, s ilyen módon megfosztaná azt végtelenségétől), akkor az ember éppúgy nem lehetne biztos a létében, mint egy akármelyik másik tárgy létében. Isten léte csak akkor *holtbiztos*, ha – első személyben fogalmazva – egybeesik önmagam létének végső és romolhatatlan gyökerével.

³² Az említett öt feltétel a következő:

1. *Sérthetlenség*: az ég mintájára a léleknek nem szabad idegen hatást befogadnia.
2. *Távolságtartás*: az ég mintájára a léleknek minden földi dologtól ugyanolyan távol kell magát tartania.
3. *Emelkedettség*: az ég mintájára a léleknek a tér és az idő fölé kell emelkednie.
4. *Szingularitás*: a lélek semmiben nem lehet közös semmiféle dologgal, hiszen azok nem léteznek.
5. *Önmegsemmisítés*: a léleknek meg kell feledkeznie önmagáról, sőt el kell veszítenie önmagát.

Az a tény, hogy Eckhart kifejezetten *öt* dolgot említ – noha a prédikációja során nem pontokba szedve tárgyalta Isten megismerésének feltételeit –, arra vall, hogy beszéde előtt legalábbis átgondolta magában azt, hogy öt pontban fogja összefoglalni Isten megismerésének feltételeit.

³³ A *rihtuom* („gazdagság”) és *richte* („ország”) szavak etimológiai és szemantikai rokonságára épített szójáték a magyarban nem adható vissza.

inkább nagylelkűségéből, mert ő azt akarja, hogy a lélek tágas legyen, s [akár] a legnagyobbat is befogadhassa – hiszen Ő azt is kész odaadni neki.

Senki ne gondolja, hogy nehéz elérni erre a szintre, még ha nehéz és nagy feladatnak is látszik. Igaz, hogy kezdetben nem túl könnyű az elkülönülést gyakorolni;³⁴ ámde ha egyszer siker koronázza az ember erőfeszítéseit, akkor nincs élet, amely ennél könnyebb, gyönyörűsegebb és szeretetreméltóbb lenne. Isten pedig mindent megtesz [majd] azért, hogy minden pillanatban az emberrel legyen és – ha az ember kész követni Őt – rávezesse Önmaga megismerésére. Nincs olyan ember, aki annyira szeretne valamit, mint amennyire Isten szeretné megismertetni Magát az emberrel.³⁵ Isten minden pillanatban készen áll, mi azonban nem állunk készen; Isten közel van hozzánk, mi azonban messze vagyunk tőle;³⁶ Isten bent van, mi azonban kívül vagyunk; Isten otthon van [bennünk], mi azonban [folytonosan] idegenben járunk. A próféta azt mondja: „Isten az igazat a szűk ösvényen keresztül a széles útra vezeti, hogy a szabadba és a nyílt térre jusson” (vö. *Bölcsesség könyve* 10,10).³⁷

Hogy Őt követve mindannyiunkat Önmagához vezessen, s hogy így valóban megismerhessük Őt, ebben segítsen bennünket az Isten.

♦ AMEN ♦

---

³⁴ A kérdés egy másik szaktekintélye kevésbé optimistán fogalmazott: „Mert annyi és akkora sötétség van ezen az úton, s rendes körülmények között annyi szellemi és anyagi küszködésen kell a léleknek keresztülmennie, mielőtt a tökéletességnek ebbe a boldog állapotába eljuthatna, hogy azt emberi ész nem képes felfogni s emberi tapasztalat nem képes szóba önteni” (*A Kármelhegy útja*. Előszó. In: *Keresztes Szent János Művei*. 1. kötet. Budapest, 1926, Stephaneum Könyvkiadó, 52. o.).

³⁵ Vö. Dzsálál al-Dín Rúmí kijelentésével (*Mathnawí* 1:1741): „Nemcsak a szomjazó keresi a vizet; a víz is keresi a szomjazót” (Annemarie Schimmel: *Mystical Dimensions of Islam*. Chapel Hill, 1975, The University of North Carolina Press, 165. o.).

³⁶ És valódi önmagunktól.

³⁷ A szűk ösvény az út kezdetét jelzi. Vö. *Máté evangéliuma* 7,14: „Szűk a kapu és keskeny az út, amely az életre vezet – kevesen vannak, akik megtalálják.” Ahová azonban ez a szűk ösvény vezet, az a végtelen tágasság, az isteni szabadság és határtalanság világa.